

تعیین شاخصها و نحوه سنجش اثربخشی برنامه های تفریحات ورزشی (ورزش همگانی) شهرونداندکتر سارا کشکر^۱**چکیده**

مقدمه و هدف: ورزش تفریحی که گاهی آن را ورزش عمومی یا ورزش همگانی می نامند، در واقع یکی از مهمترین جنبه های مدیریت ورزشی در هر جامعه است. این نوع فعالیت ورزشی از توجه ویژه ای در بین مسئولان برخوردار است؛ زیرا این نوع فعالیت ورزشی می تواند مردم بسیاری را به سمت خود جلب کند و موجب ارتقای سلامت و نشاط جامعه گردد. هدف این تحقیق، تعیین شاخص های اثربخشی برنامه های تفریحات ورزشی شهروندان است که متولی اصلی آن شهرداری های شهرهای کشور هستند، اما از آنجا که برای برنامه های تفریحی ورزشی اهداف روشن و قابل سنجشی وجود ندارد، لذا این تحقیق در پی آن است که ضمن تعیین اهداف این برنامه ها، شاخص های اثربخشی آن را نیز تعیین کند.

روش شناسی: در این تحقیق از ترکیبی از روشهای تحقیق استفاده شده است. از روش اسنادی، مصاحبه و دلفی برای تعیین اهداف تحقیق و شناسایی عوامل اثرگذار بر اثربخشی برنامه ها و سپس از روش توصیفی-تحلیلی برای تبیین شاخصهای اثربخشی استفاده شده است.

یافته ها: یافته های تحقیق نشان می دهد که ۱۰ هدف به عنوان اهداف مشترک برنامه های تفریحی ورزشی در روشهای مختلف تحقیق شناسایی شدند و به این منظور ۱۰ شاخص اثربخشی برای آنها تدوین شد. همچنین عواملی به عنوان عوامل مؤثر بر اثربخشی این برنامه ها مشخص گردید.

بحث و نتیجه گیری: برای بررسی میران اثربخشی برنامه های تفریحی ورزشی شهروندان، تدوین اهداف در الویت اول است و تا هدفها روشن و قابل دستیابی و قابل سنجش نباشد، امکان بررسی اثربخشی برنامه ها وجود نخواهد داشت. لذا شناسایی عوامل اثرگذار بر اثربخشی برنامه ها از اهمیت ویژه ای برخوردار است.

کلید واژه ها: برنامه تفریحی ورزشی، اثربخشی، شاخص، شهروند، ورزش همگانی

میزان اثربخشی و دستیابی به اهداف توسعه ورزش تفریحی در شهرها از اهمیت بسیاری برخوردار است. در واقع سنجش میزان تحقق اهداف که به آن سنجش اثربخشی گفته می‌شود، به مدیریت کمک می‌کند که در تدوین برنامه‌های آتی سازمان دقت بیشتری نموده و راهکارهای عملی برای تحقق حداکثری اهداف در برنامه پیش بینی کند. برای سنجش اثربخشی برنامه تفریحات ورزشی شهروندان، نیاز به استفاده از شاخص‌های اثربخشی است که تاکنون به صورتی نظام مند مورد توجه نبوده است. لذا در این تحقیق سعی شده است تا با تکیه بر اهداف برنامه تفریحات ورزشی شهروندی، شاخص‌هایی برای سنجش میزان اثربخشی آن تبیین گردد.

سنجش میزان اثربخشی برنامه‌های عملیاتی و اجرایی در هر سازمانی برای اندازه‌گیری دستیابی به اهداف سازمان ضروری است. سنجش میزان اثربخشی برنامه‌های تفریحات ورزشی نشانگر آن خواهد بود که برنامه‌های اجرا شده تا چه حد در دستیابی به اهداف توسعه ورزش در شهر توفیق داشته است، اما آنچه اهمیت دارد این است که اولاً اهداف برنامه تفریحات ورزشی، شفاف و قابل دستیابی باشد و در مرحله بعد ملاک، ابزار و روش سنجش میزان تحقق اهداف برنامه مشخص گردد.

به اعتقاد ریچارد دفت^۱ (۱۹۸۸) "اثربخشی سازمان عبارت از آن درجه یا میزان از هدف‌های سازمان است که تحقق می‌یابد." (۲). به این منظور، لازم است تا ابتدا هدف‌های سازمان شناسایی شوند، آنگاه میزان دستیابی به آن مشخص می‌گردد. در فرایند ارزیابی اثربخشی، طی مراحل و رعایت نظم و توالی فعالیت‌هایی ضروری است که عبارتند از: تدوین شاخص‌ها و ابعاد و محورهای مربوط و تعیین واحد سنجش آنها، تعیین وزن شاخص‌ها، به لحاظ اهمیت آنها و سقف امتیازات مربوط، تعیین استاندارد و وضعیت مطلوب هر شاخص، سنجش و اندازه‌گیری از طریق مقایسه عملکرد واقعی پایان دوره ارزیابی، با استاندارد مطلوب از قبل تعیین شده. و در نهایت، استخراج و تحلیل نتایج (۴). شاخص‌های ارزیابی اثربخشی تدوین شده باید ویژگی یک سیستم D&SMART را داشته باشند؛ یعنی خاص^۲، قابل سنجش^۳، قابل دستیابی^۴، واقع‌گرایانه^۵، دارای چارچوب زمانی^۶ و بانک اطلاعاتی^۷ باشد.

تحقیقات کمی به بررسی میزان اثربخشی برنامه‌های تفریحی ورزش پرداخته‌اند. به عنوان نمونه، حسینجانی و همکاران (۱۳۸۷) در بررسی میزان اثربخشی و دستیابی به اهداف سند توسعه تربیت بدنی استان گیلان به این نتیجه رسیدند که در برنامه تربیت بدنی استان گیلان طی سال‌های برنامه سوم بطور متوسط ۷۲٪ از اهداف برنامه ریزی شده، محقق گردیده است (۵). پیرحیاتی (۱۳۸۳) در پژوهشی برای بررسی میزان اثربخشی طرح توسعه ورزش همگانی بسیج به این نتیجه رسید که نبود امکانات و وسایل مورد نیاز، عدم تطابق برنامه‌های اجرا شده با برنامه‌های اعلام شده، عدم امکانات پذیرایی و رفاهی از عوامل بازدارنده اثربخشی برنامه‌های توسعه ورزش همگانی بود (۶). جلیلی (۱۳۸۷) در پژوهشی بر برنامه‌های اوقات فراغت بسیج کشور به این نتیجه رسید که افراد جامعه بیشتر به فعالیت‌هایی که در آن مشارکت اجتماعی و گروهی وجود دارد، توجه دارند و آن را مطلوبتر از برنامه‌های اوقات فراغت فردی می‌دانند. افراد جامعه شرکت در اوقات فراغت فعال را بیش از اوقات فراغت غیرفعال با مطلوبیت بیشتری ارزیابی کردند (۷). موسوی (۱۳۹۰) در ارزیابی اثربخشی برنامه‌های ورزشی دانشگاه‌های آزاد به این نتیجه رسید که شرکت در فعالیت‌های ورزشی دانشگاه موجب بهبود وضعیت تحصیلی دانشجویان می‌گردد و این امر یکی از مهمترین اهداف مدیریت تربیت بدنی دانشگاه‌های کشور است (۸). صادقی و همکاران (۱۳۹۰) در پژوهشی بر عوامل موثر بر افزایش انگیزه افراد در گرایش به استفاده از مبلمان ورزشی شهری اظهار داشتند افرادی که دارای شغل آزاد، و مجرد هستند، بیشتر از سایر گروه‌ها از دستگاه‌های ورزشی استفاده می‌کنند از عوامل اصلی در تمایل و انگیزه پاسخگویان برای مراجعه به پارک وجود برنامه‌های ورزش صبحگاهی است. متغیرهای سن و میزان فاصله دارای رابطه معناداری اند (۹). هیدو^۸ (۲۰۰۰)، بیان می‌کند که برنامه‌های دولت ژاپن در زمینه انجام سلسله اقداماتی در راستای کاهش تعداد سالمندان بستری شده در بیمارستان‌ها و تقویت فعالیت‌های ورزشی سالمندان و حفظ سلامتی و شادابی آنها از طریق ورزش است که از سوی شهرداری‌ها برگزار می‌شود (۱۰). زیونگ^۹ (۲۰۰۷) در تحقیقی بر اثر تغییرات اجتماعی و تحول زندگی شهری بر میزان مشارکت افراد جامعه در برنامه‌های ورزشی عمومی در چین متوجه شدند که تغییر جوامع کوچک به جوامع شهرنشین و نیز بروز تغییرات در روند زندگی اجتماعی در پی بروز زندگی شهری موجب افزایش مشارکت افراد در فعالیت‌های ورزشی همگانی گردیده است؛ زیرا مدنیت موجب تغییر مفهوم ورزش در نگاه جامعه و افزایش مشارکت آنها در ورزش شده است (۱۱). در واقع در این پژوهش به موضوع تغییرات محیط بیرون بر اثربخشی برنامه‌های ورزشی در جذب جامعه به ورزش توجه شده است. بوشر^{۱۰} (۲۰۰۹) در ارزیابی میزان اثربخشی برنامه‌های ورزش نخبگان به این نتیجه رسید که این برنامه‌ها علی‌رغم افزایش شرکت

1 Richard Daft

2 Specific

3 Measurable

4 Achievable

5 Realistic

6 Data frame

7 Database

8 Hido

9 Xiong

10 Bosscher

کنندگان در بخش های مختلف ورزش، اما اثربخش نبوده است و علت آن را در عدم تعیین اهداف مناسب برای این برنامه در ابتدای آن نام برد. برنامه دانسته اند (۱۲). برتون^۱ (۲۰۰۹) در پژوهشی در خصوص تبیین معیارهای اثربخشی باشگاه های ورزشی محلی در استرالیا دریافت که در ارزیابی اثربخشی باشگاه های مذکور مهمترین معیار، فرهنگ سازمانی و نیز منابع انسانی باشگاه ها و نوع ارتباط ایشان با یکدیگر است (۱۳). عیدی^۲ و همکاران (۲۰۱۱) در مورد بررسی و ارائه مدلی برای سنجش اثربخشی سازمان های ورزشی غیرانتفاعی به این نتیجه رسیدند که بهترین چارچوب برای سنجش اثربخشی این نوع از سازمان ها چارچوبی تلفیقی از ارزش های رقابتی و هیئت مؤسسان چندگانه در خلق ترکیبی از رویکرد اهداف اولیه، رویکرد فرآیندی و رویکرد سیستم منابع است (۱۴). عطایی سعیدی و همکاران (۱۳۸۸) در سنجش اثربخشی برنامه های اوقات فراغت دختران دانش آموز، به این نتیجه رسید که برگزاری برنامه اوقات فراغت دانش آموزان اثربخش بوده است چون موجب شده است تا آگاهی دانش آموزان در مورد موضوعاتی که از قبل مورد توجه برنامه ریزان بوده است؛ افزایش یابد و نیز سطح مشارکت اجتماعی و نشاط و شادابی دانش آموزان نیز ارتقا یابد (۱۵). اسمیت و ودینگتون^۳ (۲۰۰۴) در پژوهش خود در خصوص تأثیر برنامه های ورزش تفریحی اجتماعی در کاهش جرائم در جامعه نشان دادند که هر چند یکی از اهداف مهم در تدوین چنین برنامه هایی کاستن از گرایش جوانان به رفتارهای ضد اجتماعی و جرایم است، اما اجرای برنامه مذکور در انگلستان در این مورد اثربخش نبوده است (۱۶). سیف الدینی و موسوی (۱۳۸۸) در پژوهشی برای بررسی میزان اثربخشی برنامه ابتکار عمل های اجتماعی شهری در کشورهای عضو اتحادیه اروپا، نشان دادند که استوار بودن بر ارتباطات موجود یک عامل مهم در موفقیت فعالیت شبکه ای، ایجاد شبکه بر اساس ارتباطات موجود و تضمین تداوم آن بود. این اقدام توانست به صرفه جویی در زمان و منابع و در نتیجه دستیابی به نتایج عملی بیشتر کمک نماید (۱۷). هوشمندفر و همکاران (۱۳۸۹) و بی ربیایی و جام پر از می (۱۳۸۹)، سوریندر^۴ (۲۰۰۶) در پژوهشی بر نقش فناوری اطلاعات بر اثربخشی سازمانی نشان دادند که فناوری اطلاعات نه تنها عامل مهمی برای افزایش اثربخشی سازمانی است، بلکه ارزیابی اثربخشی سیستم تکنولوژی اطلاعات در سازمان ها نیز بر اثربخشی سازمان اثر دارد (۱۸ و ۱۹ و ۲۰). شورای شهر شهرداری و دپارتمان پارک ها و تفریحات شهر ساکرامنتو (۲۰۰۸) برای افزایش آگاهی جامعه در خصوص برنامه ها و فعالیت های تفریحی از شبکه های ارتباطی کامپیوتری، رسانه ها، بروشورها و تبلیغات محلی استفاده کرد تا با توجه به دسترسی عمومی جامعه به این ابزارهای ارتباطی موجب فراهم ساختن زمینه های مناسب برای مشارکت بیشتر جامعه در فعالیت های تفریحی فراهم شود (۲۱). لطفی، مهدی و مهدوی (۱۳۹۲) در پژوهش خود به این نتیجه رسیدند که بین وضعیت اجتماعی-اقتصادی افراد و میزان تمایل شان به انجام فعالیت های فیزیکی همبستگی مستقیمی وجود دارد بطوری که در مناطق با درآمد بیشتر تمایل به فعالیت های جسمانی بیشتر است در حالی که در مناطق فقیر تر این تمایل کمتر می گردد (۳۰). همچنین سلمان، کشر و مقدسین (۱۳۹۲) نیز میزان اثربخشی روشهای مختلف تمرین درس تربیت بدنی عمومی را در تمایل دانشجویان به ادامه فعالیت ورزشی بررسی نمودند و نتیجه گرفتند که تمرینات ایستگاهی نسبت به تمرینات استقامتی و قدرتی در گرایش دانشجویان به ورزش با اثربخشی بیشتری همراه هستند (۲۹). همانطور که از نتایج تحقیقات فوق نمایان است، هر یک از محققان از دیدگاهی ویژه به بررسی ابعاد مختلف توسعه ورزش شهروندی پرداخته اند و در هر یک از تحقیقات فوق ملاکهایی مورد توجه محققان بوده است که تحقق آنها نشان دهنده وضعیت بهینه توسعه ورزش است، اما نه تنها این ملاکها در تحقیقات مشابه نیست، بلکه هیچیک از تحقیقات زمینه مشابهی را از باب مدیریت ورزش شهری مورد توجه قرار نداده اند.

در نظام نامه توسعه ورزش همگانی و تفریحی، مصوب سال ۱۳۸۲ هیئت دولت، شهرداری های کشور را به عنوان یکی از نهادهای اجرایی کشور در امر توسعه ورزش همگانی و تفریحی تعیین نموده است. بر این اساس، شهرداری های کشور موظف به تدوین و اجرای برنامه هایی برای توسعه ورزش تفریحی در شهرهای کشور هستند. به این لحاظ نتایج این تحقیق برای تمام سازمانهای متولی ورزش شهروندی خصوصا شهرداریهای شهرهای کشورمان می تواند قابل استفاده باشد. به این منظور تحقیق حاضر به دنبال پاسخ به این پرسش است که شاخص های اثربخشی برنامه تفریحات ورزشی شهروندان کدامند؟ و در این زمینه ابتدا باید به این سؤال پاسخ دهد که اهداف برنامه های تفریحی ورزشی شهروندان چیست؟

در این تحقیق برای دستیابی به اطلاعات مربوط به ورزش شهروندان و نیز استفاده از نظرات متخصصان امر ورزش شهروندی، سازمان ورزش شهرداری تهران به عنوان بزرگترین شهرداری کشور از باب حوزه نظارت و برنامه ریزی شهری، که دارای قدمت و ساختار اداری منسجمی برای توسعه ورزش در سطح شهر است، مورد توجه این پژوهش قرار داشت. علی رغم سابقه مؤثر این سازمان و نیز سایر شهرداری های کشور در توسعه ورزش شهروندی، اما تاکنون اقدامی برای تعیین اهداف برای برنامه های ورزش تفریحی از سوی این سازمانها نشده است. هرچند برنامه های تفریحی اعلام شده از طرف شهرداری تهران دارای اهدافی است، اما اولاً این اهداف آنچنان کلی است که امکان سنجش آن به راحتی فراهم نیست، ثانیاً این اهداف برای کلیه فعالیتهای ورزشی و غیرورزشی تدوین شده است. برای اینکه اثربخشی برنامه های تفریحی ورزشی امکان پذیر باشد لازم است که اهداف شفاف و قابل سنجش برای این دسته از فعالیتها تبیین نمود.

روش تحقیق حاضر ترکیبی از روش‌های مختلف تحقیق است. به این ترتیب که برای بررسی برنامه‌های ورزش تفریحی و شناسایی شاخص‌های اثربخشی آن در کشور و در سایر کشورهای جهان از روش تحقیق اسنادی استفاده شد و برای این منظور به منابع کتابخانه‌ای، پایگاه‌های اطلاعاتی دانشگاه‌های جهان و روزنامه‌ها و اسناد سازمانی اینترنتی مراجعه شد. به منظور دستیابی به نتایج عملکرد و نیز شناخت عوامل محیطی و فرآیندی برنامه‌های تفریحی ورزشی از روش مصاحبه با دست‌اندرکاران اجرای برنامه‌های ورزش تفریحی که عبارت‌اند از مدیران و کارشناسان ادارات تربیت بدنی مناطق شهرداری تهران استفاده شد. به منظور تعیین و تبیین اهداف و در پی آن شاخص‌های اثربخشی برنامه‌های تفریحی با استفاده از نظرات متخصصان و سیاستگذاران، از روش دلفی استفاده شد. برای تبیین شاخص‌ها از روش توصیفی - تحلیلی استفاده شد.

جامعه و نمونه تحقیق

جامعه مورد نظر این تحقیق عبارتند از متخصصان رشته مدیریت ورزشی که در زمینه مدیریت تفریحات ورزشی سابقه فعالیت تحقیقاتی و اجرایی داشته‌اند، که پس از مطالعه و بررسی‌های دقیق تعداد ۳۵ نفر واجد شرایط، انتخاب گردیدند. بخش دیگری که به عنوان جامعه تحقیق انتخاب شدند عبارتند از کارشناسان، مدیران، مسئولان و دست‌اندرکاران سازمان ورزش و ادارات تربیت بدنی شهرداری تهران که در زمینه سیاستگذاری و اجرای برنامه‌های تفریحی ورزشی مسئولیت داشته‌اند و در مصاحبه شرکت کردند و مجموعاً تعداد ۶۰ نفر به شکل کل شمار در جریان تحقیق وارد شدند.

ابزار اندازه‌گیری در روش دلفی، شامل سه فقره پرسشنامه با سه سوال مشخص که برای سه راند نظرسنجی دلفی آماده شده بود.

یافته‌های پژوهش

بخش اول: یافته‌های اسنادی

در این بخش یافته‌های حاصل از مطالعات کتابخانه‌ای در خصوص اهداف برنامه‌های تفریحی سازمانها، نتایج مطالعات پژوهشی و اساسنامه‌های سازمان‌های ورزشی از جمله معاونت تفریحات سازمان ورزش شهرداری تهران، اداره کل تربیت بدنی وزارت علوم، سند نظام جامع ورزش کشور، فدراسیون ورزش‌های همگانی، سازمان ورزش بسیج کشور پرداخته شد و نکات مشترک آنها در جدول شماره ۱ آمده است.

جدول شماره (۱) یافته‌های اسنادی

اهداف
• ارتقای سطح سلامت روحی، روانی و جسمانی،
• توجه به تفاوت‌های فردی از قبیل سن و جنس،... در برتانه ریزی تفریحات ورزشی
• توجه به نیازها و عادات‌های افراد جامعه در برنامه ریزی
• تقویت تعامل اجتماعی
• تقویت رفتارهای مقبول اجتماعی
• توسعه فرهنگ ورزش
• توسعه روابط عمومی و اطلاع رسانی
• افزایش سرانه اماکن و تجهیزات ورزشی
• افزایش سرانه مالی

در واقع آنچه از جمع‌بندی نظریه‌ها و بخشنامه‌ها و آیین‌نامه‌ها در خصوص حیطه توجه برنامه‌های تفریحی بر می‌آید این است که آنها در محورهای ارائه شده در جدول شماره ۴ اشتراک هدف دارند.

بخش دوم: یافته‌های کیفی

• مصاحبه با مدیران، کارشناسان و مربیان

بیشتر مدیران و کارشناسان ادارات تربیت بدنی و سازمان ورزش شهرداری تهران، تحصیلات لیسانس و بالاتر در رشته تربیت بدنی داشتند و تحصیلات زیر لیسانس در بین مصاحبه‌شوندگان وجود نداشت. تمام افراد مصاحبه‌شونده خود عامل برگزاری برنامه بودند و یا در برنامه ریزی نقش

داشتند. مطالب ارائه شده در روند مصاحبه در مجموع به دو بخش عمده اهداف و عوامل اثربخش تقسیم می شد که در زیر به دلیل اختصار از طولانی شدن مقاله بخشهای مهمی از مصاحبه ها در جدول شماره (۲) درج شده و در ادامه هریک از موارد به اختصار مورد بحث قرار گرفته است.

جدول شماره (۲) بخشی از مصاحبه های انجام شده در هر بخش از متغیرهای تحقیق

<p>"معمولا بعد از اجرای برنامه ها شهروندان به ما می گویند که روحیه ام خیلی بهتر شده،"</p> <p>"برنامه های تفریحی کوتاه مدت است و نمی شود فهمید که وضعیت جسمی مردم بهتر شد یا نه."</p> <p>مردم بعد از شرکت در برنامه های تفریحی، خوشحالی و روحیه خوب خود را به ما انتقال می دهند."</p>	<p>اهداف برنامه</p>
<p>"در این برنامه ها باید مردم در مورد امکانات ورزشی شهر آگاه شوند."</p> <p>بسیاری از شهروندان از حضور در کارگاه ها و سمینارهای آموزشی رضایت دارند "</p> <p>"خیلی از مردم با حضور در برنامه های تفریحی تازه با امکانات ناحیه خودشان آشنا می شوند "</p> <p>"همایش های اطلاع رسانی علمی - کاربردی خیلی طرفدار دارد "</p> <p>"در برنامه های تفریحی آموزش وجود ندارد، که مورد نیاز است"</p>	<p>افزایش آگاهی و اطلاعات شهروندان</p>
<p>"خانواده ها در برنامه های همایش حضور بیشتری دارند"</p> <p>"برنامه هایی که خانواده ها می توانند در آن شرکت کنند بهتر می تواند در جذب جامعه به ورزش تأثیر داشته باشد"</p> <p>"وقتی خانواده ها با هم در برنامه شرکت می کنند ما مشکلات کمتری داریم، چون خودشون کارهای مربوط به خودشون را انجام می دهند"</p> <p>"معمولا خانواده ها وقتی یکبار شرکت می کنند در دفعات بعد هم می بینیم که هستند"</p> <p>"جشنواره بادبادک ها یکی از اون برنامه هایی است که خیلی شرکت کننده دارد،"</p>	<p>افزایش مشارکت و تعاملات خانوادگی</p>
<p>"برنامه های ورزشی باعث ایجاد گروهک هایی از افراد و باعث ارتباط بیشترین افرادی شودو ما در برنامه هایمان هر دفعه می بینیم که این گروهک ها با هم شرکت می کنند"</p> <p>"برنامه های تفریحی باعث حرکات خودجوش بین مردم می شود، طوری که اگر به دلایلی مثل نبودن وسیله نقلیه برنامه ای اجرا نشود، خود مردم اقدام می کنند برای برگزاری برنامه دست به کار می شوند"</p> <p>"وقتی برنامه های تفریحی برگزار می شه، ساکنین منطقه و محله در برگزاری رویدادها همیاری مؤثری دارند."</p>	<p>تقویت روابط اجتماعی</p>
<p>"خانم ها بیش از آقایان در برنامه های همایش تفریحی شرکت می کنند"</p> <p>"افراد مسن در همایش ها بیشتر شرکت می کنند"</p> <p>"بیشتر شرکت کننده ها دانش آموزان مدارس هستند که با آنها هماهنگ کرده ایم"</p> <p>"بسته به نوع برنامه های تفریحی نوع و تعداد جمعیت مخاطب فرق می کند"</p> <p>"جوانان بیشتر در مسابقات تفریحی شرکت می کنند."</p>	<p>شرکت اقبال مختلف جامعه</p>
<p>"معمولا بعد از برگزاری برنامه های تفریحی مردم مراجعه زیادی برای شرکت در کلاس های ورزشی شهرداری دارند که آن هم به دلیل ظرفیت محدود معمولا جوابگوی علاقمندان نیست"</p> <p>"جالب است که بعد از اجرای برنامه های تفریحی مردم سرازیر می شوند که در کلاس های ورزشی شرکت کنند، انگار تازه متوجه شدند که می شود از امکانات ورزشی هم استفاده کنند"</p>	<p>روی آوردن مردم به ورزش</p>
<p>"ملاک تعداد شرکت کننده در برنامه های تفریحی شاخص مناسبی برای عملکرد درست یا نادرست مناطق نیست"</p> <p>"تعیین شاخص رشد ۵۰٪ در مشارکت مردمی در برنامه های تفریحی، پیش بینی غیر واقعی و غیر اصولی است"</p> <p>"سنجش میزان شادی شرکت کنندگان در برنامه های تفریحی بسیار مهم است."</p> <p>"اگر قرار است که برنامه ها درست اجرا شوند، لازم است که مدیران مناطق از وضعیت ارزیابی عملکرد خویش مطلع شوند، ولی هیچ اطلاعاتی در مورد عملکرد مناطق برای مدیران ارسال نمی شود"</p> <p>"معیارهای ارزشیابی مناطق درست نیست"</p>	<p>عوامل مؤثر در اثربخشی</p>

آنچه در برگزاری برنامه های تفریحی مورد توجه و تأکید است، بهبود شرایط روحی و روانی و احساس سلامت و نشاط است که در واقع مورد توافق بیشتر جمع مصاحبه شونده این پژوهش است. آنها معتقدند که افراد پس از شرکت در برنامه های تفریحی احساس نشاط و سرخوشی دارند و این احساس خود را به برگزار کنندگان انتقال می دهند. لذا در این نوع برنامه ها ارزیابی ارتقای سطح سلامت و نشاط روحی از طریق بازخورهای شرکت کنندگان به راحتی قابل دریافت است.

۱. افزایش آگاهی و اطلاعات شهروندان

به نظر مدیران و کارشناسان، برگزاری برنامه های تفریحی باید منجر به افزایش آگاهی های اجتماعی شود. آگاهی هایی در حوزه سلامت و همچنین آگاهی از پتانسیل های فضای ورزشی و تفریحی موجود در محیط زندگی آنها. برگزاری سمینارهای کوتاه مدت در زمینه بهداشت عمومی و سلامت در کنار سایر برنامه های تفریحی می تواند بر ارتقای سطح اطلاعات عمومی و در پی آن ارتقای سطح سلامت جامعه بیانجامد. همانطور که تجارب مدیران و کارشناسان نشان می دهد، مردم نیز از این نوع برنامه ها استقبال نموده و خواهان استمرار آن هستند. اصولاً آموزش در کنار برنامه های تفریحی به معنادر شدن و کاربرد بهتر دانش و اطلاعات در سبک زندگی افراد منجر می شود، اما محتوا و نحوه ارائه اطلاعات به شهروندان نیاز به دقت و مطالعه بیشتری دارد تا بتوان اطلاعات مفید و به موقع در اختیار شهروندان قرار داد.

۲. افزایش مشارکت و تعاملات خانوادگی

یکی از اثرات مثبت برنامه های تفریحی ایجاد ارتباط نزدیک بین خانواده ها و غنی سازی اوقات فراغت آنهاست. از آنجا که خانواده اساسی ترین نهاد اجتماعی است، مشارکت آنها در برنامه های تفریحی می تواند بهترین دستاورد برنامه های تفریحی باشد؛ چون با مشارکت خانواده ها افراد از سنین، جنسیت و طبقات مختلف اجتماع در آن حضور می یابند. یکی از مهمترین جنبه های حضور اعضای خانواده در کنار یکدیگر همکاری و همبازی اعضای آن و همچنین تعاملات مناسب اعضا در جهت مدیریت نیازهای خانواده هاست. همانطوری که کارشناسان اظهار نمودند، مشارکت خانواده در برنامه های تفریحی با کمترین درخواست به کارشناسان، برای رفع نیازهایشان همراه است و این نشانه خوبی از مشارکت اجتماعی مثبت خانواده ها در یک حرکت اجتماعی است.

اما به هرحال آنچه از اظهارات مدیران و کارشناسان برمی آید، نشان می دهد که انتخاب نوع برنامه های تفریحی در میزان حضور اعضای خانواده در آن برنامه نقش اساسی دارد. برنامه هایی مثل کوهپیمایی و گلگشت که با محدودیت زمان و فعالیت همراه نباشد و نیز برنامه جشنواره بادبادک ها که امکان حضور و فعالیت تمام اعضای خانواده در آن فراهم است، بیش از سایر برنامه ها موجب جذب خانواده ها می گردد.

۳. تقویت روابط اجتماعی و احساس همدلی و همبستگی مردم

انسان موجودی اجتماعی است که بسیاری از نیازها و ضروریات زندگی خود را در همراهی و ایجاد رابطه با هموعان خود کسب می کند. ایجاد و تقویت روابط اجتماعی در بین افراد جامعه موجب انتقال آگاهی و اطلاعات به یکدیگر، ارتقای سطح سلامت روانی و پر کردن لحظات تنهایی، همدلی و همبستگی، کمک و مساعدت به یکدیگر، مشارکت در غنی سازی اوقات فراغت، و بسیاری از فواید مورد نیاز برای استمرار زندگی اجتماعی می گردد. از این روی، مهم است که در برنامه های تفریحی به جنبه های مهم تقویت ارتباطات اجتماعی توجه شود. وجود این ارتباطات اجتماعی موجب ایجاد همدلی در بین افراد آن می گردد. بطوری که اگر برنامه های مقرر به هر دلیلی تشکیل نشود، اعضای شبکه های اجتماعی خود یک قدم جلوتر از ادارات تربیت بدنی مناطق برداشته و به شکل خودجوش برنامه را برگزار می کنند.

به هرحال، باید توجه داشت که برگزاری مؤثر این برنامه ها، مستلزم توجه به بافت اجتماعی فرهنگی هر منطقه و نیازها و علایق ساکنان آن است. به نظر می آید برخی از برنامه ها نظیر برنامه های کوهروی که با محدودیت زمان و فعالیت همراه نباشد بیش از سایر برنامه ها در جذب مخاطبان موفق است و از طرفی حضور اجتماعی افراد در برخی ناطق به دلیل مشابهت های فرهنگی با مشارکت شبکه های اجتماعی بیشتری همراه بوده است.

۴. شرکت اقشار مختلف در ورزش

در برنامه ریزی تفریحی باید به نیازها و علایق جامعه توجه شود وگرنه برنامه ها با استقبال گروه های اجتماعی مختلف همراه نخواهد بود. برخی از برنامه ها مثل مسابقات تفریحی بیشتر مورد علاقه جوانان است و برعکس در برنامه هایی که به شکل همایش برگزار می شود، حضور سالمندان و خانواده ها بیشتر است، اما آنچه در اظهارات مدیران و کارشناسان قابل توجه است این است که، حضور زنان در تمام برنامه ها در مقایسه با مردان بیشتر است و این امر نشان می دهد که لازم است در برنامه ریزی اولاً به سایر مخاطبان و گروه های اجتماعی جامعه توجه شود و ثانیاً به پربار شدن برنامه ها برای زنان که مهمترین مخاطبان برنامه های تفریحی هستند، توجه شود.

۵. روی آوردن مردم به ورزش

مسئله انتظار می رود که برگزاری برنامه های تفریحی موجب ایجاد فرهنگ ورزش در جامعه و افزایش گرایش اجتماعی به سمت فعالیت های ورزشی شود. آنچه در اظهارات مدیران و کارشناسان معلوم است، این است که پس از برگزاری برنامه های تفریحی آمادگی و علاقمندی افراد نه تنها به شرکت در برنامه های تفریحی بلکه تمایل به شرکت در برنامه های ورزشی فزونی می یابد، اما همانطور که گفته شد، فقدان نظام های اطلاعاتی و ثبتي و نبود آمار افراد شرکت کننده در رویدادهای تفریحی، پیگیری و تعقیب مشارکت ایشان در برنامه های ورزشی غیرممکن ساخته است و به این لحاظ نمی توان اطمینان یافت که چند درصد از افرادی که علاقمندی به شرکت در فعالیت های ورزشی را در پی شرکت در برنامه های تفریحی، اعلام می کنند، به واقع در برنامه های ورزشی حضور می یابند.

ج. عوامل مؤثر در اثربخشی برنامه ها:

به عقیده مدیران و کارشناسان تعیین شاخص ۵۰٪ در رشد برنامه های تفریحی ورزشی برنامه های ورزشی شهرداری بدون توجه به ظرفیت های مناطق شهری صورت گرفته است. به نظر کارشناسان مهمترین هدفی که در برنامه های تفریحی باید مورد توجه قرار گیرد، ارتقای سطح سلامت و شادی شرکت کنندگان است. لذا به عقیده کارشناسان، تعیین سایر اهداف به جز ارتقای سطح شادی در بین شرکت کنندگان در الویت هایی بعدی است. علاوه بر موارد فوق، به عقیده مدیران و کارشناسان، انتصاب مدیرانی که از رشته های غیر مرتبط به رده های بالای سازمان ورزش گمارده می شوند، نقش مهمی در اثربخشی برنامه ها دارد. ایشان معتقدند، مدیرانی که با فضای ورزش آشنایی ندارند توانایی تصمیم گیری و سیاستگذاری های مناسب را ندارند و لذا انتظاراتی که از واحدهای تابعه دارند غیر منطقی و غیراصولی است. آنها اعتقاد دارند که مهمترین عامل اثرگذار بر میزان تحقق اهداف برنامه و اثربخشی آن انتصاب مدیران رشته های غیرمرتبط به تربیت بدنی و ورزش است. توجه به انتخاب شاخص های سنجش اثربخشی که در واقع هدف پژوهش حاضر است، در تعیین میزان تحقق اهداف سازمان و برنامه اهمیت اساسی دارد و باید برای تبیین آن تلاش جدی داشت. خلاصه یافته های مصاحبه با مدیران و کارشناسان در جدول زیر آمده است:

جدول شماره (۳) خلاصه یافته های حاصل از انجام مصاحبه با مدیران و کارشناسان ادارات تربیت بدنی مناطق

محوورهای بحث	یافته ها
اهداف	<ul style="list-style-type: none"> • ایجاد شادابی و سلامت • افزایش آگاهی و اطلاعات جامعه • افزایش مشارکت جامعه • افزایش تعاملات خانوادگی و اجتماعی • تقویت روابط و همبستگی اجتماعی • توجه به اقشار مختلف جامعه • افزایش مشارکت مردم در ورزش
عوامل مؤثر	<ul style="list-style-type: none"> • عدم کفایت شاخص های موجود برای تعیین اثربخشی برنامه ها • تعیین سقف نامناسب برای ارتقای برنامه ها • عدم کیفی بودن دوره های آموزشی مربیان و داوران • ارائه بازخور به مدیران • انتخاب مدیران ناشایست • ابهام در دستورالعمل اجرای برنامه ها

بخش سوم: یافته های کمی

ج- یافته های حاصل از روش دلفی

در این بخش به ارائه یافته های مربوط به جمع آوری اطلاعات از پرسشنامه هایی که به روش دلفی توسط متخصصان در سه راند مختلف پاسخ داده شد، می پردازیم.

مرحله اول- انتخاب متخصصان و صاحب نظران

متخصصان و صاحب نظران مورد نظر باید دارای تحصیلات مرتبط، سابقه کار مفید به عنوان مدیر، کارشناس یا مشاور در بخش ورزش تفریحی، پیشینه تحقیقاتی مرتبط و علاقمندی به شرکت در پژوهش باشند تا نظرات ایشان را بتوان قابل استناد و مفید برای پژوهش حاضر تلقی کرد. از

آنجایی که یافتن افراد مناسب با تمام ویژگی های فوق دشوار یا تقریباً غیر ممکن است، قرار شد از سه ویژگی اول، دارا بودن دو ویژگی قابل قبول باشد. لذا داشتن تمام ویژگی های فوق الویت اول و در غیر این صورت با توجه به توضیحات فوق، دارا بودن قسمتی از ویژگی ها به عنوان الویت دوم موجب پذیرش افراد به عنوان صاحب نظر در این تحقیق گردید. به این ترتیب، در نهایت ۳۵ نفر انتخاب شدند.

مرحله دوم - اجرای پیمایش دلفی

از بین تعداد ۳۵ نفر انتخاب شده در فرآیند گزینش پنلیست های دلفی، در مرحله اول ۳۰ نفر، در مرحله دوم ۲۷ نفر و در مرحله سوم ۱۹ نفر به پرسشنامه ها پاسخ دادند. به عقیده صاحب نظران تعداد نمونه لازم برای تشکیل پنل دلفی حدود ۱۰ تا ۳۰ نفر قابل قبول است (۲۵ و ۲۶). راند اول پرسشنامه دلفی از چهار سؤال باز با محوریت موضوعی هدف از برگزاری برنامه های تفریحی شهرداری، شاخص های اثربخشی این برنامه ها و عوامل اثرگذار بر اثربخشی برنامه ها شده بود. پرسشنامه ها اکثراً از طریق ایمیل و در دو مورد از طریق پست ارسال شد. پس از جمع آوری پرسشنامه های راند اول، پاسخها تحلیل و دسته بندی شدند. به این ترتیب پرسشنامه در راند دوم تنظیم شد. در پرسشنامه راند دوم، از پنلیست ها خواسته شد تا پاسخ های ارائه شده در راند اول را که به صورت طبقه بندی ارائه شده بود، الویت بندی کنند. پس از جمع آوری پرسشنامه ها، پاسخ ها مجدداً تجزیه و تحلیل شد. در راند سوم، اهداف، شاخص های اثربخشی و عوامل مؤثر بر اثربخشی به صورت جدول در اختیار پنلیست ها قرار گرفت. در این مرحله پنلیست ها نظر خود را به صورت موافق و یا مخالف با هر آیتم مشخص می نمودند. در این مرحله تمام پنلیست ها با الویت بندی ها کاملاً موافق بودند (جدول ۴).

برای تحلیل پرسشنامه های راند اول فراوانی تعداد پاسخ های مشابه تعیین و به این ترتیب پاسخ های مشابه در ۲۰ عنوان طبقه بندی شدند. برای تحلیل پرسشنامه راند دوم، فراوانی و درصد فراوانی پاسخ ها محاسبه گردید و بر حسب بیشترین تا کمترین فراوانی رده بندی گردید. در پرسشنامه راند سوم، فراوانی تعداد پاسخهای "مورد تأیید" مورد توجه قرار گرفت.

جدول شماره (۴) الویت بندی اهداف، شاخصهای اثربخشی و عوامل اثرگذار بر اثربخشی برنامه های تفریحات ورزشی

ردیف	عوامل اثرگذار بر اثربخشی	نظرات	فراوانی درصدی	نظرات	اهداف	نظرات	فراوانی درصدی	نظرات	شاخصهای اثربخشی	نظرات	فراوانی درصدی
۱	ترویج و جلب مشارکت اقشار	۲۶	۹۶٪	۱	افزایش شادابی و نشاط جامعه	۲۷	۱۰۰٪	۱	سطح شادی شرکت کنندگان	۲۱	۷۸٪
۲	توجه به معلولین و بیماران خاص	۲۶	۹۶٪	۱	ارتقای سلامت روانی جامعه	۲۷	۱۰۰٪	۱	رضایت از برنامه	۱۹	۷۰٪
۲	نظرسنجی و نیازسنجی	۲۶	۹۶٪	۱	تقویت ارتباطات اجتماعی	۱۹	۷۰٫۳٪	۲	تعداد نفرات در برنامه ها	۱۹	۷۰٪
۳	برنامه ریزی با محتوای متنوع	۲۵	۹۳٪	۲	غنی سازی اوقات فراغت	۱۷	۶۳٪	۳	تعداد نفرات در ورزش	۱۸	۶۷٪
۳	برنامه ریزی مناسب با امکانات	۲۳	۸۵٪	۳	بهبود روابط خانوادگی	۱۶	۵۹٪	۴	تعداد دفعات شرکت خانواده	۱۸	۶۷٪
۴	اطلاع رسانی	۱۹	۷۰٪	۴	افزایش مشارکت در ورزش	۱۳	۴۸٪	۵	نفرات شرکت کننده از خانواده	۱۶	۵۹٪
۵	سیستم اطلاعات مدیریت	۱۹	۷۰٪	۴	ایجاد فرهنگ ورزش در جامعه	۱۰	۳۷٪	۶	تعداد آسیب جسمی در برنامه	۱۵	۵۶٪
۵	نظارت و ارزیابی بر اجرای برنامه	۱۴	۵۲٪	۵	ارتقای سطح سلامت جسمانی	۸	۳۰٪	۷	تعداد گروه های شرکت کننده	۱۵	۵۶٪
۶	آموزش و استخدام کارکنان کارا	۱۲	۴۵٪	۶	افزایش بهره وری سازمانی	۶	۲۲٪	۸	زمان شرکت جامعه در برنامه	۱۴	۵۲٪
۷	توجه به رضایت شغلی پرسنل	۱۰	۳۷٪	۷	توسعه فضاهای ورزشی	۵	۱۹٪	۹	بودجه با تعداد برنامه	۱۳	۴۸٪
۸	ایمن سازی اماکن	۱۰	۳۷٪	۷	ترغیب به شرکت در ورزش	۴	۱۵٪	۱۰	بودجه برای هر نفر	۱۳	۴۸٪
۸	منابع مالی کافی	۹	۳۳٪	۸	آموزش ورزش و فواید آن	۴	۱۵٪	۱۰	تعداد پرسنل هر برنامه	۱۱	۴۱٪

فرآیند (درصد فرآیند)	فرآیند (درصد فرآیند)	شاخصهای اثربخشی	فرآیند (درصد فرآیند)	فرآیند (درصد فرآیند)	اهداف	فرآیند (درصد فرآیند)	فرآیند (درصد فرآیند)	عوامل اثرگذار بر اثربخشی
۳۰٪	۳۰٪	فضاهای موجود برای برنامه	۱۴	۳۰٪	افزایش رفاه اجتماعی	۹	۳۰٪	دسترسی آسان به اماکن
			۱۴	۳۰٪	تقویت منابع مالی شهرداری	۹	۳۰٪	استفاده از نیروهای داوطلب
						۱۰	۱۹٪	همکاری با سایر سازمان ها
						۱۱	۱۵٪	تداوم و استمرار برنامه ها
						۱۲	۱۱٪	افزایش سرانه فضا
						۱۲	۱۱٪	بازنگری ساختار سازمانی
						۱۳	۴٪	واگذاری به بخش خصوصی
						۱۳	۴٪	اجتناب از دولتی شدن برنامه ها

• تبیین شاخص های حاصل از اطلاعات تحقیق

در این بخش به ارائه و تبیین فرمول ها و روش های محاسبه شاخص های برگرفته از تحقیق می پردازیم تا بتوانیم شاخص های اثربخشی را در چارچوبی قابل اندازه گیری مورد تحلیل قرار دهیم. هر یک از فرمولها با توجه به تعریف شاخص مربوطه تنظیم شده است.

۱. شاخص های مشارکت

این شاخص به چهار شاخص شرکت در فعالیتهای تفریحی و ورزشی، شرکت اعضای خانواده در فعالیتهای ورزشی و شرکت گروه های اجتماعی در فعالیتهای تفریحی تقسیم می شود. در جدول شماره (۵) به بررسی هر شاخص فرعی مشارکت به شکل جداگانه پرداخته شده است.

جدول شماره (۵) نحوه محاسبه شاخص مشارکت و اجزای آن

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
۱. شاخص مشارکت افراد در فعالیتهای تفریحی	الف- نسبت مشارکت در فعالیتهای تفریحی - درصد	$M = \left(\frac{PM}{TM} \right) * 100$	M - نسبت مشارکت در فعالیتهای تفریحی PM - تعداد افراد مشارکت کننده در تفریحات TM - تعداد کل جامعه
	ب- رشد خطی شاخص مشارکت در فعالیتهای تفریحی (درصد مشارکت)	$RML = (M2 - M1)$	RML - رشد خطی مشارکت در تفریحات M2 - نسبت مشارکت در سال جاری M1 - نسبت مشارکت در سال قبل
	ج- رشد نسبی شاخص مشارکت در فعالیتهای تفریحی (درصد مشارکت)	$RMR = \left(\frac{M2}{M1} - 1 \right) * 100$	RMR - رشد نسبی مشارکت در تفریحات M2 - نسبت مشارکت در سال جاری M1 - نسبت مشارکت در سال قبل
	د- اثربخشی شاخص مشارکت در فعالیتهای تفریحی	$ERM = \left(\frac{RM}{BRM} \right) * 100$	ERM = میزان اثربخشی شاخص مشارکت در فعالیتهای تفریحی RM = میزان رشد واقعی مشارکت در فعالیتهای تفریحی BRM = میزان رشد مصوب مشارکت در فعالیتهای تفریحی
۲. شاخص مشارکت افراد در فعالیتهای ورزشی	نسبت مشارکت افراد در فعالیتهای ورزشی (درصد)	$M = \left(\frac{PM}{TM} \right) * 100$	M - نسبت مشارکت افراد در فعالیتهای ورزشی PM - تعداد افراد مشارکت کننده در فعالیتهای ورزشی TM - تعداد کل جامعه
	رشد خطی شاخص مشارکت افراد در فعالیتهای ورزشی (درصد)	$RML = (M2 - M1)$	RML - رشد نفرات شرکت کننده M2 - تعداد نفرات شرکت کننده در سال جاری M1 - تعداد نفرات شرکت کننده در سال قبل

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
	رشد نسبی شاخص مشارکت افراد در فعالیت های ورزشی (درصد)	$RMR = \left(\frac{M2}{M1} - 1\right) * 100$	RMR - رشد نفرات شرکت کننده M2 - تعداد نفرات شرکت کننده در سال جاری M1 - تعداد نفرات شرکت کننده در سال قبل
	اثربخشی شاخص مشارکت افراد در فعالیت های ورزشی (درصد)	$ERM = \left(\frac{RM}{BRM}\right) * 100$	ERM = میزان اثربخشی مشارکت در فعالیت های ورزشی RM = میزان رشد واقعی مشارکت در فعالیت های ورزشی BRM = میزان رشد مصوب مشارکت در فعالیت های ورزشی
	نسبت مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی (درصد)	$M = \left(\frac{PM}{TM}\right) * 100$	M - نسبت مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی PM - تعداد خانواده های مشارکت کننده در فعالیت های تفریحی TM - تعداد کل خانواده های جامعه
شاخص مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی	رشد خطی شاخص مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی (درصد)	$RML = (M2 - M1)$	RML - رشد خطی خانواده های شرکت کننده در فعالیت های تفریحی M2 - تعداد خانواده های شرکت کننده در سال جاری M1 - تعداد خانواده های شرکت کننده در سال قبل
	رشد نسبی شاخص مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی (درصد)	$RMR = \left(\frac{M2}{M1} - 1\right) * 100$	RMR - رشد نسبی خانواده های شرکت کننده در فعالیت های تفریحی M2 - تعداد خانواده های شرکت کننده در سال جاری M1 - تعداد خانواده های شرکت کننده در سال قبل
	اثربخشی شاخص مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی (درصد)	$ERM = \left(\frac{RM}{BRM}\right) * 100$	ERM = میزان اثربخشی مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی RM = میزان رشد واقعی مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی BRM = میزان رشد مصوب مشارکت خانواده ها در فعالیت های تفریحی
	نسبت مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی (درصد)	$Sg = \left(\frac{NSg}{TM}\right) * 100$	Sg = نسبت افراد دارای وابستگی به گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی به کل جامعه NSg = تعداد افراد دارای وابستگی به گروه های شرکت کننده در برنامه TM = کل جامعه
شاخص مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی	رشد خطی شاخص مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی (درصد)	$RSgL = (Sg2 - Sg1)$	RSgL - رشد گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی Sg2 - تعداد گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی در سال جاری Sg1 - تعداد گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی در سال قبل
	رشد نسبی شاخص مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی (درصد)	$RSgR = \left(\frac{Sg2}{Sg1} - 1\right) * 100$	RSgR - رشد نسبی گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی Sg2 - تعداد گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی در سال جاری Sg1 - تعداد گروه های اجتماعی شرکت کننده در فعالیت های تفریحی در سال قبل
	اثربخشی شاخص مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی (درصد)	$ERSg = \left(\frac{RSg}{BRSg}\right) * 100$	ERSg = میزان اثربخشی شاخص مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی RSg = میزان رشد واقعی مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی BRSg = میزان رشد مصوب مشارکت گروه های اجتماعی در فعالیت های تفریحی

توجه: این شاخص بر حسب گستره برنامه (ناحیه، منطقه، شهر، برنامه) قابل محاسبه است و باید توجه داشت که جمعیت متناسب با گستره برنامه متغیر خواهد بود.

۲. شاخص فضای ورزشی

این شاخص به دو شاخص فرعی شاخص نسبت فضای قابل استفاده - فضای قابل استفاده برای تفریحات به ازای هر نفر جمعیت و شاخص بهره وری فضا - نفر مشارکت کننده به ازای هر متر مربع تقسیم می شود که روش محاسبه آن در جدول شماره (۶) آمده است.

جدول شماره (۶) شاخص فضا و بهره وری فضای ورزشی

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
۱. شاخص نسبت فضای قابل استفاده - فضای قابل استفاده برای تفریحات به ازای هر نفر جمعیت	شاخص نسبت فضای قابل استفاده - متر مربع به ازای هر نفر	$S = \frac{TS}{TM}$	S = نسبت فضای قابل استفاده TS = کل فضای قابل استفاده TM = کل جمعیت شرکت شهری
	رشد خطی شاخص نسبت فضای قابل استفاده - متر مربع به ازای هر نفر	$RSL = S2 - S1$	RSL = میزان رشد خطی نسبت فضای قابل استفاده S2 = نسبت فضای قابل استفاده در سال جاری S1 = نسبت فضای قابل استفاده در سال قبل
	رشد نسبی شاخص نسبت فضای قابل استفاده - درصد	$RSP = \left(\frac{S2}{S1} - 1 \right) * 100$	RSR = میزان رشد نسبی نسبت فضای قابل استفاده - درصد S2 = نسبت فضای قابل استفاده در سال جاری S1 = نسبت فضای قابل استفاده در سال قبل
	اثربخشی شاخص نسبت فضای قابل استفاده (درصد)	$ERS = \left(\frac{RS}{BRS} \right) * 100$	ERS = میزان اثربخشی شاخص فضای قابل استفاده RS = میزان رشد واقعی فضای در سال جاری BRS = میزان رشد مصوب فضای در سال جاری
۲. شاخص بهره وری فضا - نفر مشارکت کننده به ازای هر متر مربع	شاخص بهره وری فضا - نفر مشارکت کننده به ازای هر متر مربع	$S = \frac{TP}{TS}$	S = شاخص بهره وری فضا TP - کل افراد مشارکت کننده در فعالیت ها TS = کل فضای قابل استفاده - متر مربع
	رشد خطی شاخص بهره وری فضا - نفر مشارکت کننده به ازای هر متر مربع	$RSL = S2 - S1$	RSL = میزان رشد خطی شاخص بهره وری فضا S2 = نسبت بهره وری فضا در سال جاری S1 = نسبت بهره وری فضا در سال قبل
	رشد نسبی شاخص بهره وری فضا - درصد	$RSP = \left(\frac{S2}{S1} - 1 \right) * 100$	RS = میزان رشد نسبی شاخص بهره وری فضا S2 = نسبت بهره وری فضا در سال جاری S1 = نسبت بهره وری فضا در سال قبل
	اثربخشی شاخص بهره وری فضا - درصد	$ERS = \left(\frac{RS}{BRS} \right) * 100$	ERS = میزان اثربخشی شاخص بهره وری فضا RS = میزان رشد واقعی شاخص بهره وری فضا در سال جاری BRS = میزان رشد مصوب شاخص بهره وری فضا در سال جاری

۳. شاخص ایمنی

برای سنجش میزان آسیب های جسمانی در برنامه های تفریحی، اولاً نیاز به ثبت آمار آسیب دیدگان در هر برنامه است و ثانیاً تهیه آمار و قرار دادن آن در سیستم اطلاعات مدیریت سازمان می باشد. لازم به ذکر است در فرمولهای زیر منظور از جراحات، افرادی هستند که در جریان شرکت در برنامه های تفریحی به نوعی دچار آسیب جسمانی شده اند که این آسیبهها بر حسب شدت، بطور سرپایی در محل مورد معاینه و درمان قرار گرفته و یا برای درمان به درمانگاه یا بیمارستان انتقال داده شده اند.

جدول شماره (۷) نحوه محاسبه شاخص ایمنی

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
شاخص ایمنی فعالیت‌ها - آسیب‌های جسمی	شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات سطحی) - درصد	$I_{mi} = \left(\frac{f_{mi}}{M} \right) * 100$	Imi = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی سطحی fmi = تعداد نفرات آسیب دیده و مجروح (سطحی) M = جمعیت شرکت کننده در برنامه
	شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات عمیق) - درصد	$I_{ma} = \left(\frac{f_{ma}}{M} \right) * 100$	Ima = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق fma = تعداد نفرات آسیب دیده و مجروح (عمیق) M = جمعیت شرکت کننده در برنامه
	رشد خطی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات سطحی) - درصد	$R_{I_{mi}L} = (I_{mi2} - I_{mi1})$	RImiL = رشد خطی نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی سطحی Imi2 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی سطحی در سال جاری Imi1 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی سطحی در سال قبل
	رشد خطی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات عمیق) - درصد	$R_{I_{ma}L} = I_{ma2} - I_{ma1}$	RImaL = رشد خطی نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق Ima2 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال جاری Ima1 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال قبل
	رشد نسبی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات سطحی) - درصد	$R_{I_{mi}R} = \left(\frac{I_{mi2}}{I_{mi1}} - 1 \right) * 100$	RImiR = رشد نسبی نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی سطحی Imi2 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال جاری Imi1 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال قبل
	رشد نسبی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات عمیق) - درصد	$R_{I_{ma}R} = \left(\frac{I_{ma2}}{I_{ma1}} - 1 \right) * 100$	RImaR = رشد نسبی نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق Ima2 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال جاری Ima1 = نسبت جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق در سال قبل
	اثر بخشی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات سطحی) - درصد	$E_{I_{mi}} = \left(\frac{R_{I_{mi}L}}{BR_{I_{mi}L}} \right) * 100$	EImi = اثربخشی شاخص آسیب‌های جسمی سطحی RImi = نرخ رشد واقعی شاخص آسیب‌های جسمی سطحی BRImi = نرخ رشد مصوب شاخص آسیب‌های جسمی سطحی
	اثر بخشی شاخص ایمنی (آسیب‌ها و جراحات عمیق) - درصد	$E_{I_{ma}} = \left(\frac{R_{I_{ma}L}}{BR_{I_{ma}L}} \right) * 100$	EIma = اثربخشی شاخص جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق RIma = نرخ رشد واقعی شاخص جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق BRIma = نرخ رشد مصوب شاخص جراحات و آسیب‌های جسمی عمیق

۴. شاخص بهره وری نیروی انسانی

برای محاسبه شاخص منابع انسانی نیاز است تا تعداد نیروهای انسانی که در بخش برنامه های تفریحی فعالیت می کنند، محاسبه شود. در جدول شماره (۸) فرمول محاسبه شاخص فوق ارائه شده است.

جدول شماره (۸) شاخص بهره وری نیروی انسانی

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
شاخص بهره وری نیروی انسانی - نفر نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر شرکت کننده	شاخص بهره وری نیروی انسانی - نفر به ازای هر هزار نفر شرکت کننده	$HR = \frac{M}{fHR * 1000}$	HR = تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر شرکت کننده fHR = تعداد نیروی انسانی دست اندر کار برنامه های تفریحات M = تعداد جمعیت شرکت کننده
	رشد خطی شاخص بهره وری نیروی انسانی - نفر به ازای هر هزار نفر شرکت کننده	$HRIL = HR2 - HR1$	HRIL = نرخ رشد خطی تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر HR2 = تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر در سال جاری HR1 = تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر در سال قبل
	رشد نسبی شاخص بهره وری نیروی انسانی - درصد	$HRIR = \left(\frac{HR2}{HR1} - 1 \right) * 100$	HRIR = نرخ رشد نسبی تعداد نیروی انسانی - درصد HR2 = تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر در سال جاری HR1 = تعداد نیروی انسانی به ازای هر هزار نفر در سال قبل
	اثربخشی شاخص بهره وری نیروی انسانی - درصد	$EHR = \left(\frac{HRI}{BHRI} \right) * 100$	EHR = اثر بخشی شاخص بهره وری نیروی انسانی HRI = نرخ رشد واقعی شاخص بهره وری نیروی انسانی BHRI = نرخ رشد مصوب شاخص بهره وری نیروی انسانی

۵. شاخص هزینه سرانه مشارکت

برای سنجش شاخص مالی می توان سرانه مالی را برای کل برنامه سنجید و یا آن را در مورد هر برنامه جداگانه مورد سنجش قرار داد. در جدول شماره (۹) فرمول محاسبه شاخص فوق ارائه شده است.

جدول شماره (۹) شاخص هزینه سرانه مشارکت

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
شاخص هزینه سرانه مشارکت	شاخص هزینه سرانه مشارکت - ریال به ازای هر نفر مشارکت کننده	$B = \frac{RB}{N}$	B = هزینه سرانه مشارکت RB = بودجه هزینه شده جهت انجام برنامه های تفریحی M = جمعیت شرکت کننده
	رشد خطی شاخص هزینه سرانه - ریال به ازای هر نفر مشارکت کننده	$BIL = B2 - B1$	B1 = رشد خطی شاخص هزینه سرانه B2 = شاخص هزینه سرانه سال جاری B1 = شاخص هزینه سرانه سال قبل
	رشد نسبی شاخص هزینه سرانه - درصد	$BIR = \left(\frac{B2}{B1} - 1 \right) * 100$	BIR = رشد نسبی شاخص هزینه سرانه - درصد B2 = شاخص هزینه سرانه سال جاری B1 = شاخص هزینه سرانه سال قبل

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
	اثر بخشی شاخص هزینه سرانه - درصد	$EB = \left(\frac{BI}{BBI} \right) * 100$	EB = اثر بخشی شاخص هزینه سرانه - درصد BI = نرخ رشد واقعی هزینه سرانه BBI = نرخ رشد مصوب هزینه سرانه

۶. شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی

این شاخص به دو شاخص فرعی ناهنجاریهای کلی و جزئی تقسیم شده است. در جدول شماره (۱۰) نحوه محاسبه این شاخص درج شده است.

جدول شماره (۱۰) شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی	شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) - اخطار بازاری هر برنامه	$F_{min} = \frac{Y}{P}$	Fmin = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری جزئی) Y = تعداد اخطارهای داده شده به شرکت کنندگان طی اجرای برنامه ها بدلیل ناهنجاری های جزئی P = تعداد برنامه های اجرا شده
	شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) - اخطار بازاری هر برنامه	$F_{maj} = \frac{R}{P}$	Fmaj = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) R = تعداد افراد اخراج شده از برنامه ها طی اجرای برنامه ها بدلیل ناهنجاری های کلی P = تعداد برنامه های اجرا شده
	رشد شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) - اخطار بازاری هر برنامه	$F_{fmin} = F_{min2} - F_{min1}$	Ffmin = رشد شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) Fmin2 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال جاری Fmin1 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال قبل
	رشد خطی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) - اخطار بازاری هر برنامه	$F_{fmaj} = F_{maj2} - F_{maj1}$	Ffmaj = رشد خطی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) Fmaj2 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (کلی) در سال جاری Fmaj1 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (کلی) در سال قبل
	رشد خطی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) - اخطار بازاری هر برنامه	$F_{fmin} = F_{min2} - F_{min1}$	Ffmin = رشد خطی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) Fmin2 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال جاری Fmin1 = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال قبل
	رشد نسبی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی	$F_{fminR} = \left(\frac{F_{min2}}{F_{min1}} - 1 \right) * 100$	FfminR = رشد نسبی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی)

عنوان شاخص	مؤلفه ها	فرمول محاسبات	توضیح اجزای فرمول
	- (ناهنجاری های جزئی) - درصد		F_{min2} = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال جاری F_{min1} = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (جزئی) در سال قبل
	رشد نسبی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (ناهنجاری های کلی) - درصد	$F_{FmajR} = \left(\frac{F_{maj2}}{F_{maj1}} - 1 \right) * 100$	F_{ImajR} = رشد نسبی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) F_{maj2} = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (کلی) در سال جاری F_{maj1} = شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (کلی) در سال قبل
	اثربخشی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (ناهنجاری های جزئی)	$EF_{min} = \frac{F_{min}}{BF_{min}}$	EF_{min} = اثربخشی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) F_{min} = رشد واقعی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی) BF_{min} = رشد مصوب شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های جزئی)
	اثر بخشی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی (ناهنجاری های کلی)	$EF_{maj} = \frac{F_{maj}}{BF_{maj}}$	EF_{maj} = اثربخشی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) F_{maj} = رشد واقعی شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی) BF_{maj} = رشد مصوب شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی - (ناهنجاری های کلی)

توجه: تمامی شاخصهای ارائه شده بر حسب گستره برنامه (ناحیه، منطقه، شهر، برنامه) قابل محاسبه است و باید توجه داشت که جمعیت متناسب با گستره برنامه متغیر خواهد بود.

۷. شاخص شادی و رضایت

شاخص شادی و رضایت اجتماعی، شاخصی است که با روش های پیمایشی قابل بررسی است، اما از آنجایی که شرایط حضور افراد در برنامه های تفریحی که ایشان را ملزم به حرکت و انجام فعالیت های مختلف می کند، برای پاسخگویی به پرسشنامه مناسب نیست و ممکن است موجب عدم صحت پاسخهای دریافتی گردد، پیشنهاد می کنیم از شاخص های پیش بینی که در شاخص اول تحت عنوان مشارکت در فعالیت های تفریحی آمده است، استفاده شود؛ زیرا شاخص افزایش مشارکت گروه های اجتماعی پیش بینی کننده شادی و رضایت جامعه است. پس افزایش شاخص فوق بطور غیرمستقیم نشان دهنده افزایش شاخص شادی و رضایت جامعه خواهد بود.

بحث و نتیجه گیری

تحقیق حاضر نشان می دهد که در هر برنامه ریزی برای فعالیت های تفریحی نیاز به تعیین اهداف روشن و شفاف است و برنامه ریزی بدون هدف فاقد اثربخشی است. در تأیید این امر، بوشر (۲۰۰۹) در ارزیابی میزان اثربخشی برنامه های ورزش نخبگان نشان می دهد که این برنامه ها علی رغم افزایش شرکت کنندگان در بخش های مختلف ورزش، اما اثربخش نبوده است و علت آن را در عدم تعیین اهداف مناسب برای این برنامه در ابتدای تدوین برنامه دانسته اند. لذا تعیین اهداف برنامه ها در سنجش اثربخشی آن اهمیت دارد. از طرفی علاوه بر تعیین اهداف برنامه، نیاز به تبیین شاخص های اثربخشی برای ارزیابی میزان اثربخشی برنامه ها ضروری است و در تأیید این موضوع برتون (۲۰۰۹) به این نتیجه رسید که علی رغم دشواری در ارزیابی اثربخشی هر سازمانی، اگر تبیین معیارها و شاخص های اثربخشی متناسب با اهداف سازمان و با تکیه بر مدلی نظری صورت گیرد، می توان به جای تعریف اثربخشی باشگاه یا هر سازمان دیگری، به تبیین شاخص ها و در نهایت ارزیابی اثربخشی آن پرداخت.

نتایج تحقیق حاضر نشان می‌دهد که مهمترین اهداف برنامه های تفریحی بر شادابی و نشاط و سلامت روانی افراد جامعه استوار است. لذا افراد شرکت کننده، این فعالیت ها را فقط به عنوان یک فعالیت تفریحی و فراغتی انتخاب می‌کنند و در آن شرکت می‌کنند تا در نهایت به سلامت روحی و رضایت باطنی و احساس شادی دست یابند. در تأیید یافته فوق، نتایج تحقیق رضانی نژاد و همکاران (۱۳۸۸) در شهر شیراز نشان داد که در میان افراد کهن سال، انگیزه لذت و نشاط، سلامتی و آمادگی جسمانی بالاترین انگیزه شرکت در فعالیت های تفریحی - ورزشی بود. در همین راستا هیدو (۲۰۰۰) نشان داد که در ژاپن به منظور کاهش تعداد سالمندان بیمار و تقویت فعالیت های ورزشی و حفظ سلامتی و شادابی آنها از طریق ورزش، شهرداری ها اقداماتی جدی و مؤثر انجام می‌دهند. نتایج تحقیق عطایی سعیدی و همکاران (۱۳۸۸) نیز نتیجه فوق را تأیید می‌کند زیرا آنها نشان دادند که علت اثربخشی برنامه های ورزشی تفریحی در بین دانش آموزان افزایش سطح مشارکت اجتماعی و نشاط و شادابی دانش آموزان بوده است.

تقویت ارتباطات اجتماعی نیز از اهداف مهم برنامه های تفریحی است. در واقع عدم وجود دوستان و همراهان برای همراهی افراد به شرکت در فعالیت های اوقات فراغت عاملی جدی در جهت جلوگیری از حضور آنها در این نوع فعالیت هاست و چنانچه برنامه تفریحات سازمان ورزش شهرداری تهران بر تقویت ارتباطات اجتماعی و افزایش تعاملات اجتماعی استوار نباشد، یکی از اهداف مهم این برنامه ها به تحقق نخواهد پیوست. انجام برنامه های تفریحی با حضور گروه های دوستان و آشنایان به غنای این برنامه ها و افزایش همبستگی و انسجام اجتماعی می‌افزاید. علاوه بر این، در تأیید نتیجه فوق، دستاوردهای تحقیق ذکایی (۱۳۸۰)، اسماعیلی و جاویدان (۱۳۸۵) بر این امر تأکید دارد که علت حضور افراد در فعالیتهای تفریحی ورزشی برقراری ارتباطات اجتماعی است. اما از طرفی این یافته ها در تمام تحقیقات مورد تأیید قرار نگرفته است. بطور مثال نتایج تحقیق مداح (۱۳۸۸) در خصوص وضعیت اوقات فراغت سالمندان ایرانی و سوئدی نشان داد که سالمندان ایرانی کمتر از سالمندان سوئدی از برقراری روابط اجتماعی راضی هستند. اما زنان سوئدی و زنان ایرانی به هرحال بیش از مردان تمایل به شرکت در فعالیت های اجتماعی داشتند. در واقع به نظر می‌رسد موضوع جنسیت و محل سکونت افراد بر ترجیحات فراغتی آنها اثرگذار است. لذا این امر بر توجه برنامه ریزان تفریحات شهرداری تهران بر جنسیت، فرهنگ و شرایط جغرافیایی ساکنین مناطق تهران و لزوم تناسب برنامه های تفریحی با مختصات هر منطقه اشاره دارد. همچنین نتایج تحقیق جلیلی (۱۳۸۷) نیز با یافته فوق همخوانی دارد او نشان داد که افراد جامعه بیشتر به فعالیت هایی که در آن مشارکت اجتماعی و گروهی وجود دارد توجه دارند.

شدن اوقات فراغت باید به عنوان هدف مهمی در برنامه های تفریحی مورد توجه قرار گیرد، اما به هرحال، اینکه افراد آن را چگونه تفسیر کنند و چقدر این برنامه ها بتوانند اوقات فراغت افراد را غنی سازند در بین افراد مختلف متفاوت است. اما به هرحال برنامه ریزان تفریحی در زمان برنامه ریزی باید به تفاوت های فردی و تنوع برنامه ها توجه داشته باشند تا بتوانند تا حد امکان در جهت غنی سازی اوقات فراغت افراد جامعه از طریق برنامه های تفریحی مبادرت نمایند. یافته حاضر در نتیجه تحقیق ذکایی (۱۳۸۰) مورد تأیید قرار گرفته است. زیرا او نیز در تحقیق خود نشان داد که نوع تفریحات پسران و دختران تفاوت قابل ملاحظه ای با یکدیگر دارد نتایج این تحقیق بیانگر نارضایتی بیشتر دختران از فعالیت های فراغتی و اعتقاد به لذت بخشی بیشتر دوره جوانی برای پسران است. همچنین نتیجه تحقیق کمیسیون اوقات فراغت (۱۳۸۳) و اسماعیلی و جاویدان (۱۳۸۵) نیز مؤید این امر است که غنی سازی اوقات فراغت در اقشار مختلف جامعه متفاوت بوده و از نظر شرکت در فعالیت های تفریحی ورزشی، مردان بیشتر از زنان اوقات خود را با این نوع فعالیت ها پر می‌کنند.

. فراغت با فراهم کردن امکانات و فرصت برقراری روابط- خانوادگی، دوستانه، گروهی و حرفه ای به تقویت انسجام اجتماعی کمک کرده و زمینه را برای انجام فعالیت های مشارکتی فراهم می‌کند. به عبارت دیگر فراغت های گروهی فرصتی برای تمرین مشارکت اجتماعی است و مسوولیت پذیری و احساس تعهد اجتماعی را افزایش می‌دهد. لذا برنامه های تفریحی سازمان ورزش باید امکان روابط بیشتر خانواده ها در بین سایر گروه های اجتماعی را فراهم کند. در تأیید یافته حاضر، نتایج تحقیق دبیرخانه‌ی شورای عالی جوانان (۱۳۷۶) و ذکایی (۱۳۸۶) نشان دادند که یکی از انگیزه ها و الویت جوانان از شرکت در برنامه های تفریحی ورزشی، حضور در کنار اعضای خانواده است.

افزایش مشارکت افراد در ورزش و توسعه فرهنگ ورزش نیز به عنوان هدف مهم برنامه تفریحات مورد توجه این تحقیق قرار گرفته است. در واقع چنانچه فعالیت های تفریحی با هدف جذب افراد به ورزش برنامه ریزی شوند، افراد شرکت کننده در برنامه های تفریحی اقدام به شرکت در برنامه های ورزشی نیز خواهند کرد و این رفتار در آنها به شکل عادت متجلی می‌شود و بتدریج فرهنگ ورزش در بین افراد جامعه توسعه می‌یابد؛ بطوری که علایق و سلیق افراد جامعه به سمت انتخاب ورزش به عنوان فعالیت برتر اوقات فراغت آنها وارد عمل می‌شود. به همین دلیل برنامه های تفریحی شهرداری باید به منظور توسعه فرهنگ ورزش اقدام به برگزاری رشته های مختلف ورزشی و تفریحی نماید و با ایجاد تنوع در برنامه ها و البته برگزاری رشته هایی متناسب با ارزش های مقبول جامعه، ضمن غنی سازی اوقات فراغت، تفریحات و ورزشهایی را در بین مردم فعال سازد که نه تنها به ارزش های آنها احترام گذارده شود، بلکه عادت واره های ورزشی را در بین افراد جامعه توسعه دهد.

یکی از عواملی که شرکت افراد در فعالیت های ورزشی را با محدودیت مواجه می‌سازد، کمبود منابع مالی و فضاهای ورزشی است که در قالب عوامل ساختاری مورد توجه قرار دارد. لذا برنامه ریزان تفریحات ورزشی، خصوصاً شهرداریها باید در برنامه ریزی این نوع فعالیت ها در نظر داشته باشند که افزایش کیفیت و کمیت اماکن ورزشی و قابل دسترس با هزینه های منطقی می‌تواند در رشد مشارکت افراد جامعه در ورزش و تفریحات

مؤثر باشد. نتیجه تحقیق رپ و همکارانش (۱۹۹۹) نیز بر این امر تأیید داشت که بررسی نیازها پیش درآمدی ضروری برای تعیین خدمات مورد نیاز جامعه، شناسایی الویت ها و استفاده بهینه از بودجه است. بنابراین شناخت وضعیت و بررسی نیازها را باید اولین مرحله فرآیندی دانست که شامل برنامه ریزی خدمات، اجرا و ارزشیابی آن است. پیرحیانی (۱۳۸۳) نیز در تأیید یافته فوق در تحقیق خود نشان داد که نبود امکانات و وسایل مورد نیاز، عدم امکانات پذیرایی و رفاهی از عوامل بازدارنده اثربخشی برنامه های توسعه ورزش همگانی بود.

عواملی که می تواند بر اثربخشی برنامه های تفریحی ورزشی اثرگذار باشد نیز در این پژوهش مورد توجه قرار گرفت و توجه به این عوامل می تواند مدیران را در برنامه ریزی بهینه و در پی آن کسب اثربخشی بیشتر یاری دهد. این عوامل عبارتند از: اطلاع رسانی و روابط عمومی و نیز ترویج و تبلیغ برای ایجاد علاقه و ترغیب مردم به شرکت در این برنامه ها. بدیهی است برای اینکه مردم به سمت این برنامه ها روی آورند و در آن شرکت کنند، فعالیت های ترویجی مناسب لازم است. در واقع، اقدامات ترویجی برای معرفی محصول به جامعه مستلزم بهره برداری از رسانه هاست. در تأیید یافته فوق، شری (۱۹۹۰) نشان داد که برای تعیین اثربخشی مدیران سازمانی باید به شاخص جو سازمانی و روابط عمومی و در این راستا ارتباط با ارباب رجوع به عنوان شاخص های ارزیابی توجه گردد.

عامل اثرگذار دیگر بر اثربخشی برنامه های تفریحی، توجه به نیاز سنجی از اقشار مختلف جامعه و امکانات و فرهنگ ساکنین هر منطقه است. برنامه ریزی بدون توجه به نیازهای اقشار مختلف جامعه اثربخشی برنامه های تفریحی را تحت تأثیر قرار می دهد و از اثربخشی آن خواهد کاست. همچنین نتیجه تحقیق حاضر نشان داد که برنامه ریزی واحد برای تمام مناطق با فرهنگ و امکانات مختلف روش درستی نیست، چون برخی از فعالیت های تدوین شده در برنامه در برخی از مناطق امکان برگزاری ندارد.

یافته های تحقیق نشان داد که راه اندازی سیستم اطلاعات مدیریت در سازمانهای ورزشی و واحدهای تابعه می تواند در افزایش اثربخشی برنامه های تفریحی تأثیر قابل توجهی داشته باشد. هر جنبه از مدیریت در عصر پیشرفته امروز، شدیداً به اطلاعات وابسته می باشد. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که عدم وجود اطلاعات کافی از نحوه عملکرد ادارات تابعه سازمانهای ورزشی از جمله شهرداریها امکان سنجش اثربخشی برنامه های تفریحی این سازمانها را با مشکل جدی مواجه ساخته است. در تأیید نتیجه فوق، حسن پور (۱۳۸۶)، رضائیان و تقی زاده (۱۳۸۶)، هوشمندفر و همکاران (۱۳۸۹) و بی ریایی و جام پر از می (۱۳۸۹) نشان دادند که فناوری اطلاعات بر تمامی ابعاد و جوانب سازمان ها تاثیرات شگرفی می گذارد و مدیران سازمان ها جهت اداره کارا و اثربخش سازمان نیاز به سیستم مدیریت اطلاعات دارند.

مدیریت منابع انسانی استفاده از نیروی انسانی در جهت اهداف سازمان است. لذا اگر سازمان ورزش بر کمیّت و کیفیت نیروی انسانی خود توجه نکند و در صدد رفع مشکلات شغلی ایشان برنیاید، قطعاً اثربخشی برنامه های تفریحی دچار آسیب خواهد بود و البته این امر در مصاحبه با کارشناسان سازمان به شدت مورد تأیید قرار گرفت. در تأیید یافته فوق نتایج تحقیق برتون^۱ (۲۰۰۹) در خصوص تبیین معیارهای اثربخشی باشگاه های ورزشی محلی در استرالیا نیز یافته های تحقیق حاضر را مورد تأیید قرار داد و نشان داد که در ارزیابی اثربخشی باشگاه های مذکور مهمترین معیار، فرهنگ سازمانی و نیز منابع انسانی باشگاه ها و نوع ارتباط ایشان با یکدیگر است.

عدم وجود منابع مالی کافی مشکلاتی را در اجرای بهینه برنامه های تفریحی شهرداری موجب گردیده است. بطوریکه در برخی از برنامه ها نبود منابع مالی کافی اجرای برنامه های مورد نظر را به دلیل عدم همکاری مربیان کارآموزده و نبود وسایل و تجهیزات ورزشی و گاه عدم وجود وسیله نقلیه با مشکل جدی همراه ساخته است. از طرفی نبود اطلاعات مالی برای مدیران ایشان را در تصمیم گیری و برنامه ریزی با ابهام مواجه ساخته است. در تأیید یافته فوق میرموسوی (۱۳۸۸) نشان داد که از عوامل مهم در سنجش اثربخشی برنامه های اجتماعی تأمین منابع مالی برای فعالیت ها بود. شناخت و مدیریت شرایط و مقتضیات برنامه ای و اجرایی متفاوت و پیچیده مربوط به فرایند تأمین منابع مالی، نه تنها با میزان تناسب پروژه ها در تأمین منابع مالی مرتبط بود، بلکه همچنین با ادعاهای مربوط به گزارش مخارج صرف شده نیز ارتباط تنگاتنگی داشت.

در همین زمینه، استفاده از نیروهای داوطلب در برگزاری رویدادهای تفریحی به عنوان بخشی از منابع انسانی مورد نیاز اجرای برنامه ها، نیز از دستاوردهای تحقیق حاضر است. در واقع داوطلبان که عبارتند از تیروهای مردمی که برای برگزاری رویدادهای ورزشی بدون هیچ چشمداشت مادی با سازمان ها همکاری می کنند، در سطح دنیا رکنی اساسی در برگزاری و مدیریت رویدادهای کوچک و بزرگ تلقی می شوند. آنطور که نتایج تحقیق حاضر نشان داده است، در کلیه برنامه های تفریحی همواره افراد داوطلبی حضور دارند که پرسنل سازمان را در برگزاری برنامه ها یاری می دهند. نتایج تحقیق میرموسوی (۱۳۸۸) مؤید یافته فوق است زیرا او نشان داد که یکی از معیارهای مهم برای اثربخشی برنامه های اجتماعی، جلب مشارکت شهروندان در برنامه های محلی و درون شهری به عنوان ارزیاب یا اعضای کمیته های تخصصی است.

از آنجا که بخش اعظم افراد جامعه در سازمان هایی نظیر دانشگاهها، آموزش و پرورش، فدراسیونها، باشگاهها، ... فعال هستند، مسلماً همکاری این سازمان ها در برگزاری برنامه های تفریحی می تواند در اثربخش بودن آنها نقش داشته باشد. نتایج تحقیق حاضر نشان داد که مدارس بیشترین همکاری را در برگزاری برنامه های تفریحی ورزشی شهرداری دارند و در واقع در اکثریت برنامه ها دانش آموزان با هماهنگی قبلی مدیران و مسئولین مدارس و مناطق شرکت می نمایند. لذا اهمیت دارد که در برگزاری برنامه های تفریحی به ظرفیت سازمان های دولتی و غیردولتی توجه شود و برنامه ریزی ها با توجه به امکانات بالقوه این سازمان ها صورت گیرد.

در رابطه با شاخص‌های اثربخشی ۱۰ شاخص از یافته‌های تحقیق حاصل شد. این شاخص‌ها عبارتند از: شاخص‌های مشارکت شامل چهار شاخص فرعی؛ مشارکت در فعالیت‌های تفریحی، مشارکت در فعالیت‌های ورزشی، مشارکت اعضای خانواده در فعالیت‌های ورزشی و مشارکت گروه‌های اجتماعی در فعالیت‌های تفریحی، شاخص نسبت فضای قابل استفاده، شاخص ایمنی فعالیت‌ها - آسیبهای جسمی، شاخص بهره‌وری نیروی انسانی، شاخص هزینه سرانه مشارکت، شاخص داخلی تعاملات بهنجار اجتماعی و شاخص شادی و رضایت. لذا بر اساس نتایج حاصل از این تحقیق، از این پس می‌توان انتظار داشت که برنامه‌های تفریحی ورزشی شهرداری‌ها با قصد دستیابی به اهداف فوق‌تدوین و اجرا شود و اثربخش بودن این برنامه‌ها در پایان هر سال با بهره‌گیری از شاخص‌های تعیین شده، سنجش گردد.

تقدیر و تشکر: در پایان از تمامی مسئولان و کارکنان محترم معاونت امور اجتماعی و فرهنگی شهرداری تهران که در اجرای این طرح حمایت و همراهی بی‌دریغی داشتند، تشکر و قدردانی می‌کنم.

References:

1. Rezaeeian, Ali.(2007). Organization and management principles. Tehran:Samt.
2. Daft, Richard L., Sormunen, Juhani & Parks, Don (1988). "Chief Executive scanning, environmental characteristics, and company performance: an empirical study." Strategic Management Journal 9 (2), 123-139.
3. Banifateme Kashi S. M.(2003). Learning some basic implications in operating accounting(effectiveness). Hesabras.No: 31. Pp 64-67.
4. Rahimi Gh. (2006). Evaluation of operation and continual organizational improvement. Tadbir. No:173.
5. Hosseinjani A., Faraji R., Hematinezhad M. (2008). Investigating the amount of effectiveness of physical education development document in Gilan province. The National congress of sport management. Tehran. National Olympic academy.
6. Pirhayati, Naser(2004). Report of research : investigating programers, managers and Addressee view point about effectiveness of public sport development project. Politics sciencee. Basij Strategic study. 24.pp:93-94.
7. Jalili M. (2008). Enrichment of leisure in Basij of women: solutions and methods. Studies of Basij. 38. Pp:107-130.
8. Musavi, S. H. (2011). Effectiveness evaluation of sport Extracurricular programs of Azad university (region 8). M.A. thesis. Physica education faculty. Karaj branch.
9. Sadeghi Borujerdi, S., shahlayi, J. (2001).staff Effectiveness of physical education and sport organization. Management studies. No: 29, 30. Pp: 143-154.
10. Hideo, Ibe,(2000). Aging in Japan. International Longevity Center – USA. New York.
11. Xiong, h. (2007) The Evolution of Urban Society and Social Changes in Sports Participation At the Grassroots in China. International Review for the Sociology of Sport, 42/4, 441–471.
12. Bosscher Veerle, Van Hoecke Jo, Truyens Jasper, van Bottenburg Maarten, Knop Paul (2009) A multidimensional approach to the measurement of effectiveness of elite sport policies. The case of Flanders. 17TH EASM CONFERENCE | CONFERENCE PROCEEDINGS EASM.
13. Burton E.(2009) organizational effectiveness in selected Grass Roots sport clubs in western Australia. Master of Business thesis. Edith Cowan university, Faculty of business and law.
14. Eydi Hossein, Raheim Ramezanineghad, Bahram Yosefi,Seid Nasrolla Sajjadi, Esmail Malekakhlagh (2011). Compressive review of organizational effectiveness in sport. Sport Management International Journal – VOL. 7, Number 1, 5-21.
15. Atayi Saeedi, H., Naseri rad, S. F. (2009). Effectiveness evaluation of school girls leisure programs: case study of Khorasan province. Women book. No: 44. Pp: 205-238.
16. Smith, A., Wddington, I. (2004) 'Using 'sport in the community schemes' to tackle crime and drug use among young people: some policy issues and problems'. European physical education review, Volume10(3):279–298.
17. Seifoldini, Faranak , Moussavi, Sirous. (2009). Ex-Post Evaluation Urban Community Initiative in European Community (1994-1999). Rahbord, Issue 52. Pp: 210-219.
18. Hooshmandfar, M., Nasiri khonsari, M., Noruzi, Gh.(2010). Effectiveness evaluation of organizational IT usage. The 8th international conference of management.
19. Beiryaei H, Jamporzmay M. IT-Business Alignment Challenge: Enterprise Architecture as an Enabler for Strategic Alignment. 3. 2011; 1 (1) :87-102.
20. Surinder B. (2006) Impact of Information Technology on Organizational Effectiveness: A Conceptual Framework Incorporating Organizational Flexibility.Global Journal of Flexible Systems Management
21. James L. Combs(2008). City of Sacramento, CA ,Department of Parks & Recreation Sustainability Plan 2008-2015. Sacramento Parks and Recreation Commission.
22. Cohen, L ; Manion, L & Morrison, K (2000) Research Methods in Education (5th edition). London, RoutledgeFalmer. Pp.105.
23. McMillan J. H. & Schumacher S.(2001). Research in education. A conceptual introduction(5th ed.). New York: Longman.pp:15.
24. Bogdan, R. C., & Konb Biklen, S.(1992). Qualitative research for education. An introduction to theory and methods (2nd.ed.). Boston:Pearson.
25. Delbecqu, A., Van de Ven, A., & Gustafson, D. H. (1986). Group techniques for program planning: A guide to nominal group and delphi processes. Middleton: Wisconsin: Green Briar Press.
26. Parente, F. J., & Anderson-Parente, J. (1987). Delphi inquiry systems. In G. Wright & P. Ayton (Eds.), Judgmental Forecasting. New York: John Wiley & Sons.
27. Rapp, S., Reynolds, D., (1999). Principles of Geriatric Medicine and Gerontology: Families, Social support and Care-giving. 4th eds. McGraw-Hill Co.
28. SHIRLEY.MARTIN BENEDICTA.(1990)"GROUPSABOUT SPECIFIC ASPECTS OF THE CHANGEPROCESS".PHD PEPPERDINE UNIVERSITY FEB.

29. Salman, Z., keshkar, S., Moghadasin, M. (2013). Efficiency of interval and endurance exercise methods and students satisfaction in General PE classes. Sport management and motor behavior. 2(18). Pp.43-82.
30. Lotfi, S., Mahdi, A., Mahdavi, S.(2013).evaluating of citizenry tendency to sports in Qom city. Sport management and motor behavior .9(17). Pp. 75-94.